

BALABAN HAN

es-Sultânü'l-a'zam
Gyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn
Uluğ Han Ebü'l-Muzaffer Balaban
(ö. 686/1287)

Delhi Türk sultanlarından
(1266-1287).

Kıpçak kabilelerinden Alp-eri'ye mensuptur. Babası bu kabilenin 10.000 çadır halkından oluşan büyük bir bölümünün hanı idi. Gençliğinde küçük kardeşiyle birlikte Moğollar'a esir düşen Balaban önce Bağdat'a, daha sonra da Gucerât'a götürüldü; burada Hoca Cemâleddin Basrî tarafından satın alındı. Belli bir eğitimden geçirildikten sonra 1233'te Delhi'ye götürülerek Sultan İltutmış'a satıldı ve sarayda yetiştirildi. Önce kırk büyük âzatlı Memlûk emirinden biri olan Balaban, İltutmış'ın kızı Raziyye Begüm zamanında (1236-1239) emîr-i şikâr, Behram Şah döneminde (1239-1241) mîrâhur oldu; Alâeddin Mesud zamanında da (1241-1246) emîr-i hâcibliğe yükseltildi. Kumandası altındaki kuvvetli ordusu ile Sind'i istilâ eden Moğollar'ı bozguna uğrattı (1245). Daha sonra Nâsırüddin Mahmûd tarafından vezir tayin edildi (1246) ve yirmi yıl bu görevde kaldı. Halk ve ordu nezdinde büyük bir nüfuz kazandığı gibi 1249'da Uluğ Han unvanıyla Nâsırüddin Mahmûd b. İltutmış'ın nâibliğine getirildi. Hint racalarını ve özellikle raca Çehâr Devâ'nın kuvvetli ordusunu yenerek 1252 Mayıs'ında Delhi'ye girdi. Kazandığı büyük nüfuzdan dolayı kısıncı Balaban 1253 Mart'ında gözden düşerek iktâ'larında oturmaya mecbur edildi. Ancak onun uzaklaştırılması ile devlet idaresinde ortaya çıkan boşluk üzerine, Türk emirler tarafından hükümdar da ikna edilerek yeniden iş başına getirilmesine karar verildi. Rakibi Hint dönmesi Reyhân'ın azlinden sonra 1 Şubat 1254'te Delhi'ye geldi.

Balaban, yirmi yıllık kudretli idaresi sayesinde Nâsırüddin Mahmûd devrinde iç tehlikeleri önlediği gibi Moğol istilâlarına karşı da başarıyla mücadele etti. Bu başarılı yönetimi sayesinde Nâsırüddin'in ölümü üzerine Gyâseddin lakabı ile kolayca tahta geçti (664/1266). Hükümdar olur olmaz ordusu yeni baştan düzenledi ve Delhi civarını haraca kesen haydutları ortadan kaldırarak askerî ve ticarî yolların emniyetini sağladı. Tamamen bozulmuş olan iktâ müessesesini düzeltip sahiplerini üçe ayırdı.

Fakat iktâlarını ellerinden almak istediği yaşlı askerlerin kendisine müracaatı üzerine onların isteklerini kabul ederek kararını uygulamaktan vazgeçti. Ancak bu tutumu bile emekli askerlerin nüfuzlarını kırmaya kâfi geldi.

Balaban Moğol tehlikesine karşı hiçbir zaman tedbiri elden bırakmadı. Bir ara Bengal Valisi Tuğrul Han kendisine karşı isyan ettiyse de uzun mücadelelerden sonra Tuğrul Han'ı yakalayıp öldürterek Bengal'in idaresini küçük oğlu Buğra Han'a bıraktı. 1285'te Pencap'a giren Moğol orduları ile savaşırken şehid olan büyük oğlu Muhammed'in yerine küçük oğlunu getirdi. Ancak onun eğlence düşkünü olması ve kısa bir süre sonra görevini bırakıp av bahanesiyle Lahnauti'ye dönmesi üzerine bu görevi şehid oğlundan olan torunu Keyhusrev'e verdi. Kısa bir süre sonra da vefat etti.

Devleti kırk yıl süreyle idare etmiş olan Balaban tecrübeli bir devlet adamı, iyi bir diplomat, cesur bir kumandan ve samimi bir müslümandı. Her zaman için kayınpederi İltutmış'ın geleneğine sadık kalmış, imparatorluğu elinde tutabilmek için iyi bir haber alma teşkilâtı (berîd) kurmuştur. Ayrıca Hindistan'da İslâm nüfuz ve hâkimiyetinin genişleyip kuvvetlenmesine zemin hazırlamıştır. Halkına karşı daima âdil davranmış, âlim ve sanatkârları korumuş, Hindûlar'a hiçbir zaman güvenmemiştir. Hüsrev-i Dihlevî ile Hasan-ı Dihlevî, devrinin önde gelen büyük şairleri arasında sayılabilir. Hükümdarlığı döneminde büyük fetihler görülmemekle birlikte Moğol istilâsına başarı ile karşı koyması, İltutmış'tan sonra çökmeye yüz tutmuş olan devleti yeniden kuvvetlendirip sonradan Hindistan'da İslâm'ın iyice nüfuz kazanmasına yol açan fütuhata zemin hazırlaması bakımından Ortaçağ Türk tarihinin büyük hükümdarları arasında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Minhâc-ı Sirâc el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî* (nşr. Nassau Lees), Kalküta 1864, s. 278-281, 406; Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, Kalküta 1860-66; Abdülkâdir el-Bedâünî, *Muntakhabu't-Ta-wârih* (trc. G. Ranking v.dğr.), Delhi 1986, I, 183-220; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu'l-havâ-tür*, I, 147-148; H. Nelson Wrigh, *The Coinage and Metrology of the Sultans of Delhi*, New Delhi 1974, s. 58-59, 80-81; Khaliq Ahmad Nizami, *Aspects of Religion and Some Politics in India During the Thirteenth Century*, Delhi 1974, s. 81-84, 91, 93, 100-112, 116, 118-120, 130-131, ayrıca bk. İndeks; a.m.f., "The Early Turkish Sultans of Delhi", *CHIn*, V, 273-310, ayrıca bk. İndeks; *History of India*, III, 80-92; V, 110-140; M. Fuad Köprülü, "Balaban", *İA*, II, 263-268; Abdus Subhan, "Balaban", *EI² Suppl.* (İng.), s. 124.

ORHAN F. KÖPRÜLÜ

BALABAN İSKELESİ

Asya ile Avrupa'yı birbirine
bağlayan eski ticaret yolunun
Üsküdar'daki iskelesi.

Üsküdar'da bugünkü araba vapuru iskelesinin olduğu yerden başlayarak Şemsi Paşa tarafına doğru uzanmakta idi. Ancak Üsküdar'da 1960 öncesi yapılan imar çalışmaları sırasında tamamen ortadan kaldırılmış ve günümüzde hiçbir izi kalmamıştır. Bir iskele olduğu kadar çevresinde yerleşmiş bulunan çay bahçeleri, hanlar ve kayıkhânelerle de tanınmıştı. Yeniçeriler zamanında tam bir eşkiya yatağı haline gelen Balaban İskelesi 1808'de Alemdar Mustafa Paşa tarafından kısa bir süre için de olsa düzene konmuştu. II. Mahmud ise Alemdar Mustafa Paşa'dan daha sert davranarak iskele çevresini eşkiyalardan temizlemeye çalışmıştır. Balaban İskelesi Avrupa yakasından gelen malların boşaltıldığı en uygun iskele idi. Malların Anadolu içlerine ve daha ileri bölgelere dağıtımı buradan yapılırdı. Bu sebeple iskele şehrin çok canlı bir ticaret merkezi idi.

XX. yüzyılın ilk yarısında Balaban İskelesi ve İskelenin Th. von Eckenbrecher tarafından çizilen gravürü (Semavi Eyice arşivi)

